

Natalija Šolić*

UTICAJ PRESUDE EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA NA POSTUPAK PRED DOMAĆIM SUDOVIMA (SLUČAJ V.A.M. PROTIV SRBIJE)

Apstrakt: Četvrti opštinski sud doneo je 1999. godine privremenu meru o viđanju majke (V.A.M.) i mal. deteta koje se nalazi kod oca dok se postupak za razvod braka ne okonča. Privremena mera se ne izvršava punih 6 godina, usled izbegavanja primanja sudskih poziva, čime se onemogućava kontakt majke i deteta. V.A.M. radi sve na šta je po zakonu ovlašćena da omogući izvršenje privremene mere. Sud, s druge strane, ne primenjuje zakonske odredbe o dostavljanju. V.A.M. 2005. godine podnosi predstavku Evropskom sudu za ljudska prava, čime postupak konačno počinje da teče po zakonu. Evropski sud 2007. godine donosi presudu kojom utvrđuje da je Srbija povredila pravo na suđenje u razumnom roku, pravo na privatnost i pravo na delotvoran pravni lek, i obavezuje državu da V.A.M. nadoknadi nematerijalnu štetu i omogući joj kontakt sa detetom.

Ključne reči: Pravo na suđenje u razumnom roku. Pravo na privatnost. Pravo na delotvoran pravni lek. Slučaj V.A.M.

Uvod

Predstavka Evropskom sudu za ljudska prava u slučaju V.A.M. podneta je kako bi se utvrdila postojeća i jednim delom sprečila dalja nesaglediva šteta koji su državni organi Republike Srbije naneli (i još uvek nanose) dugogodišnjim neadekvatnim i neažurnim radom, primenom odnosno neprimenom zakonskih propisa.

Mehanizam, koji je u ovom slučaju podrazumevao koordiniranu aktivnost sudskih organa (i to postupajućih sudija u više, po vrsti različitih, postupaka čije je pokretanje bilo neophodno za razrešenje celog slučaja), nadležnog Centra za socijalni rad, kao i organa ministarstva unutrašnjih poslova, bio je paralizan. Iz te „paralize državnog aparata“ proistekle su nesagledive štetne posledice.

Jedna od posledica koja se nikako ne može nadoknaditi jeste onemogućavanje deteta i majke, dve Ustavom Republike Srbije posebno zaštićene kategorije građana, na međusobni kontakt. Ovo protivpravno stanje bilo je inicirano odvođenjem deteta od

---

* Natalija Šolić, advokat, punomoćnik V.A.M. Komitet pravnik za ljudska prava.

majke bez njenog pristanka od strane detetovog oca, i državni organi su bili dužni da, po saznanju ove činjenice, to protivpravno stanje i otklone.

Sa svoje strane, majka je preduzela sve na šta je, po međunarodnim i unutrašnjim pravnim propisima, bila ovlašćena da čini, kako bi svoje dete vratila, videla... Kako je, usled svih njenih napora, pretila opasnost da sud, kao deo paralizovanog državnog aparata, umesto otklanjanja šestogodišnjeg protivpravnog stanja, to stanje odlukom ozakoni, obratila se predstavkom Evropskom sudu za ljudska prava.

Pred Evropskim sudom za ljudska prava slučaj je odmah dobio status prioriteta. Domaći mehanizam odjednom postaje manje rigidan, ali su posledice dugogodišnjeg nepostupanja dovele do jednog bitno drugačijeg činjeničnog stanja, koje iako, ispočetka protivpravno, sada daje mogućnost presuđenja u korist inicijatora protivpravnog stanja. Dete nije videlo majku punih 8 godina, živi sa ocem punih 8 godina, i u interesu je deteta da bude sa roditeljem s kojim živi-sa istim onim koji od samog početka nije mislio na interes deteta da ima majku, i koji je dete protivpravno odvojio od nje.

Sam slučaj je iskomplicovan propuštanjem primenjivanja nekoliko odredbi Zakona o parničnom postupku...

HRONOLOGIJA SLUČAJA V.A.M. (1999-2007)

Činjenice

Ceo slučaj počinje 1998. godine kada je nakon saznanja da je gospođa V.A.M. zaražena virusom HIV-a njen suprug napustio bračnu zajednicu i odveo zajedničko maloletno dete na letovanje. Po povratku sa letovanja, suprug je dete odveo kod svojih roditelja i više ga nije vratio. Od tada je onemogućavao svaki kontakt deteta i majke, čak i telefonski.

GODINA PRVA - 1999

Pokrenut postupak za razvod braka, odluka o privremenoj meri i nemogućnost izvršenja mere

Februara meseca 1999. godine V.A.M. podnosi Četvrtom opštinskom sudu u Beogradu tužbu za razvod braka tražeći prvenstveno samostalno vršenje roditeljskog prava nad maloletnim detetom i izdržavanje. Uz tužbu je tražena i privremena mera kojom bi njoj bilo dodeljeno privremeno starateljstvo nad detetom ili alternativno redovni nedeljni kontakti do okončanja brakorazvodne parnice.

Po prirodi postupka i važećim zakonskim propisima, od samog početka, u postupku učestvuje i nadležni Centar za socijalni rad, koji je trebalo da obavi opservaciju oba supružnika i donese stručno mišljenje u pogledu poveravanja maloletnog deteta jednom od roditelja na negu i staranje.

Suprug V.A.M. se u Centru za socijalni rad pojavio samo jednom, kada je izričito izjavio da nema nameru da se uopšte bavi ovakvim stvarima i da ga više ne zovu, a da dete nikada neće dati majci. Od tada, on se više ne pojavljuje i ne odaziva ni na pozive Centra za socijalni rad.

Iako se tuženi od samog početka nije odazvao ni na jedan poziv suda, jula meseca 1999. godine, sud je samo delimično usvojio predloženu privremenu meru, i to tako što je starateljstvo nad maloletnim detetom dodelio ocu, a majci V.A.M. ustanovio pravo viđanja i to samo dva puta mesečno, sa obrazloženjem da nije u najboljem interesu deteta da se sada izdvaja iz porodice u kojoj živi i da je potrebno određeno vreme da se dete navikava na majku.

Ovakvom odlukom sud je samo protivpravno odvođenje deteta učinio legitimnim, te samo odvođenje tj. otmica deteta gubi element protivpravnosti što je sprečilo i pokretanje krivičnog postupka u tom trenutku.

Ipak, ni ovakva odluka, odnosno privremena mera o viđanju deteta dva puta mesečno od strane majke, nije mogla biti sprovedena, jer je otac deteta odbijao svaku mogućnost ostvarenja kontakta deteta i majke.

U takvoj situaciji, V.A.M. je bila prinuđena da pokrene postupak prinudnog izvršenja sudske odluke, iako sam postupak prinudnog izvršenja u porodičnim stvarima predstavlja jedan od najosetljivijih postupaka.

GODINA DRUGA - 2000

Nemogućnost prinudnog izvršenja privremene mere

Izrečena privremena mera nikada nije mogla biti ni prinudno izvršena, jer je ubrzo po njenom donošenju otac promenio adresu, formalno se prijavio na adresu u Crnoj Gori i na taj način počeo uspešno da izbegava prijem svih poziva i pismena koji su dolazili iz suda ili Centra za socijalni rad.

GODINA TREĆA - 2001

Tuženi se ne odaziva na pozive suda

Sudski pozivi bili su upućivani na nekoliko adresa, ali bez uspeha - bezuspešno dostavljanje postala je praksa u ovom slučaju. Ustanovljeni zakonski mehanizmi koji regulišu materiju dostavljanja, nisu korišćeni od strane postupajućeg sudije.

Odredbe Zakona o parničnom postupku jasno regulišu pitanja vezana za dostavljanje sudskih pismena: član 84. (postavljanje privremenog zastupnika); član 133. (sudski dostavljač/pozivar); član 141. (dostavljanje preko drugih lica); član 145. (oglasna tabla suda), i dr.

Sud je i u 2001. godini odložio sva ročišta (ukupno 3), a da nije uspeo ni tužbu da uruči tuženom. Sud očigledno nije koristio ustanovljene mehanizme dostave i postupak je godinama stagnirao na početku.

Za svo to vreme V.A.M. je uporno dolazila na svako ročište i predlagala razne dokaze.

GODINA ČETVRTA - 2002

Tuženi se ne odaziva na pozive suda

Sva tri ročišta u postupku za razvod braka koja su bila zakazana u 2002. godini, odložena su zbog nepojavljivanja tuženog, dok se V.A.M. pojavljuje na svakom od njih.

V.A.M. u to vreme nekoliko puta sreće svog supruga na ulicama Beograda, (on čak gostuje i u televizijskim emisijama) ali niko od nadležnih organa ne može da dođe do

njega. Bilo je i više nego očigledno da on živi i radi u Beogradu i da maloletno dete pohađa neku od osnovnih škola u Beogradu.

U međuvremenu V.A.M. preko Centra za socijalni rad saznaje da je otac detetu saopštio da je majka umrla.

S druge strane, u postupku izvršenja privremene mere, izvršitelji bezuspešno pokušavaju da prinudno izvrše nalog za omogućavanje viđanja deteta.

GODINA PETA - 2003

Tuženi se i dalje ne odaziva na pozive suda

Sud je ustanovio da "tuženi očigledno izbegava pozive suda."

2003. godine V.A.M. traži izuzeće postupajuće sudije i ujedno dostavlja pritužbu predsedniku suda jer je na sve načine onemogućena da ostvari svoja prava i vidi svoje dete. Zahtev za izuzeće je odbijen kao neosnovan, a obraćanje predsedniku suda nije dalo nikakve rezultate.

Izvršitelji bezuspešno pokušavaju da prinudno izvrše nalog za omogućavanje pristupa detetu.

GODINA ŠESTA - 2004

Tuženi se ne odaziva na pozive suda

Sud je zakazao samo jedno ročište u 2004. godini i ono je odloženo.

Izvršitelji i dalje bezuspešno pokušavaju da prinudno izvrše nalog za omogućavanje viđanja deteta.

GODINA SEDMA - 2005

V.A.M podnosi predstavku Evropskom sudu za ljudska prava

Iako je sud dužan da utvrdi pravu adresu tuženog, i iako je obaveza stranke koja je obaveštena o pokretanju postupka da o svakoj promeni adrese obavesti nadležne organe, postupajuća sudija šalje nalog V.A.M. da dostavi tačnu adresu tuženog uz upozorenje da će, u slučaju nedostavljanja adrese, tužbu odbaciti.

Ovakav sled događaja primorao je gospođu V.A.M. da u oktobru 2005. godine podnese predstavku Evropskom sudu za ljudska prava u Strazburu.

S obzirom na osetljivost slučaja (zdravstvenog stanja majke i činjenice da je maloletno dete odvojeno od nje tolike godine bez ikakvog kontakta), kao i na period trajanja postupka pred nacionalnim sudom, ovaj predmet dobija prioritet i postupak vrlo brzo počinje pred Evropskim sudom.

Nakon podnošenja predstavke Evropskom sudu za ljudska prava postupak pred domaćim sudom kreće drugačijim tokom.

Postupajuća sudija koja je radila na predmetu od 1998. godine zamenjena je i predmet se daje u rad Specijalizovanom veću za porodične odnose.

GODINA OSMA – 2006

Prvi uredno uručen poziv preko policijske uprave

U martu mesecu 2006. godine sud je održao ročište i to u odsustvu tuženog, kome je prvi put sudski poziv bio uredno uručen preko policijske uprave.

U međuvremenu V.A.M. angažuje privatnog detektiva i saznaje tačnu adresu na kojoj žive suprug i dete, kao i adresu škole koju pohađa dete. Od tada V.A.M. počinje u tajnosti da viđa dete ali joj ne prilazi, što je i savet Centra za socijalni rad, jer dete ne zna da je majka živa.

Sud pribavlja i druge podatke o suprugu V.A.M. od Agencije za privredne registre i poreskih organa.

Juna 2006. godine sud donosi novu privremenu meru kojom dete dodeljuje na staranje V.A.M. i nalaže tuženom da dete odmah preda majci.

Tek tada tuženi se prvi put nakon toliko godina pojavljuje na sudu, uzima se izjava i od njega i od V.A.M. i gde on "obećava" da će se ubuduće odazivati na sve pozive suda.

Na novu privremenu meru on ulaže žalbu, ceo spis predmeta odlazi u Okružni sud, da bi privremena mera bila ukinuta od strane Okružnog suda jer, između ostalog, nije utvrđeno mišljenje deteta.

V.A.M. pokreće još jedan postupak pred sudom-postupak za lišenje roditeljskog prava ali i tu postoje teškoće: lišenje oca roditeljskog prava uz određivanje vršenja tog prava drugom roditelju koji već osam godina nema kontakt sa detetom i za kojeg dete ne zna da je živ, svakako nije rešenje koje bi odgovaralo interesima deteta. Ipak ovakav postupak u ovom slučaju služi, pre svega, kao mera pritiska na oca deteta.

Tu počinje i koordinacija sudija u svim postupcima, ročišta se usklađuju, da bi se sve svelo na najmanju štetu po interes deteta, međutim rezultat je isti - dete i majka i dalje nemaju kontakt, a otac se više ne pojavljuje na sudu.

GODINA DEVETA - 2007

Odluka Evropskog suda za ljudska prava

Evropski sud za ljudska prava doneo je 13. marta, 2007. godine presudu kojom je utvrđeno da postoji odgovornost države za povrede prava na pravično suđenje¹, prava privatnosti² i prava na delotvorni pravni lek.³ Istom presudom naloženo je sudu i izvršenje dve individualne mere: 1) da se omogući što pre kontakt između majke i deteta i 2) da se prvostepeni postupak okonča što pre.

Prvostepeni sud nalaže stručnom timu Centra za socijalni rad da obavi razgovor sa detetom i donese svoje mišljenje u vezi sa poveravanjem deteta jednom od roditelja. Ovoga puta stvar dodatno komplikuje i činjenica da dete nema saznanja da mu je majka živa.

Stručni tim Centra za socijalni rad odlazi u stan kod tuženog i pokušava da razgovara sa detetom da bi dete pripremili na činjenicu da je majka živa, međutim uspeva samo delimično, s obzirom da otac sve vreme stoji pored deteta i ne dozvoljava da dete ni na trenutak ostane nasamo sa njima. Stručni tim procenjuje da je dete dovoljno jako i spremno da mu se to saopšti ali ipak to nije uradio, smatrajući da je neophodno da dete, bez prisustva oca, saopšti svoje mišljenje da li želi da vidi majku.

---

¹ Član 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

² Član 8. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

³ Član 13. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Nakon izvesnog vremena, Centar za socijalni rad telegramom poziva oca dva puta bezuspešno da dovede dete u prostorije Centra, smatrajući da je to manje traumatično za dete nego da ga dovode u sud. Ni na jedan poziv se nije odazvao niti je dete doveo.

Nakon toga sud zakazuje ročište i nalaže ocu da dovede dete, obezbeđujući prisustvo i stručnih lica – pedagoga, psihologa i socijalnog radnika, dečijeg psihijatra i školskog psihologa. Otac se ni na tom ročištu nije pojavio, niti je doveo dete.

V.A.M. i dalje odlazi pred školu i krišom viđa svoje dete, ali zbog traume koju bi mogla da nanese detetu i dalje ne prilazi.

Ubrzo nakon toga završava se školska godina, Centar za socijalni rad nije uspeo da obavi razgovor niti da pripremi dete za susret sa majkom i postupak se ponovo odlaže. Novo ročište zakazuje se za kraj avgusta 2007. godine.

Jedino što je sud u tom trenutku mogao je da donese rešenje o novčanom kažnjavanju zbog nepoštovanja procesne discipline. Međutim, ni to rešenje se nije moglo uredno uručiti ocu deteta.

Krajem jula 2007. godine sud po službenoj dužnosti i V.A.M. privatno podnose nadležnom opštinskom javnom tužilaštvu krivičnu prijavu protiv oca za krivična dela "Oduzimanje maloletnog lica" iz člana 191. st. 2 KZ RS i "Nasilje u porodici" iz člana 194. st. 1. KZ RS. Još uvek se čeka ishod po ovoj prijavi od strane tužilaštva.

U izvršnom postupku sudija izriče maksimalnu novčanu kaznu koja može biti zamenjena kaznom zatvora. Na ročištu održanom u ovom postupku tuženi, odnosno dužnik nije se pojavio, a V.A.M., kao poverilac, molila je odlaganje ovog izvršenja, jer je smatrala da bi odlaskom oca u zatvor, bili ugroženi interesi deteta, posebno što bi se dete dovelo u stanje emotivnog stresa, psihičke nesigurnosti i osećaja napuštenosti zbog odsustva roditelja.

* * *

Presudom Evropskog suda za ljudska prava utvrđeno je da je sud svojim postupanjem odnosno propuštanjem postupanja učinio povredu prava na pravično suđenje, na delotvoran pravni lek i prava privatnosti.

Postupak koji je po zakonu hitan, postupak koji je sam po sebi senzibilan i delikatan svakako je trebalo voditi sa posebnom pažnjom.

Jedan roditelj zloupotrebljavajući svoja roditeljska prava već osam godina lišava i majku i dete kontakata, čime nesumljivo takvim ponašanjem i protekom vremena nanosi nepopravljive posledice i majci i detetu.

Propusti i nepostupanje suda i drugih nadležnih organa u ovom slučaju ne mogu se pravdati navodnim "interesom deteta", jer dete ima pravo na oba roditelja i svakako ima pravo da zna da mu je majka živa.

Dugogodišnje iskustvo u advokaturi ukazuje da je ovakva paraliza državnih organa već postala praksa i rezultira često odlukom koja predstavlja svojevrstni nonsens, a kojom se transformiše jedno početno nezakonito činjenično stanje u legalno i pre svega povoljno po njegovog inicijatora-supružnika koji otima dete.

Takvo stanje signalizira da su neophodne promene zakonskih odredbi koje regulišu ovu krajnje osetljivu oblast, kao i na potrebu postavljanja efikasnog mehanizma kooperacije između više organa čije je učešće u postupcima ove vrste neophodno.

Natalija Šolić

INFLUENCE OF THE DECISION OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS ON PROCEDURES BEFORE DOMESTIC COURTS (THE V.A.M CASE)

Summary

The Fourth Municipal Court in Belgrade adopted a special measure enabling the mother V.A.M. to see her child that was in the custody of the father while the divorce was in procedure. The measure is not applied for a full six years, by the fathers avoiding to accept the court notices. Also, the prescribed provisions of serving notice are not applied. V.A.M. in 2005 submits a petition to European Court of Human Rights that finally initiates the procedure. The Court rendered a decision in 2007, establishing that Serbia has violated the right to a procedure of a reasonable duration, the right to privacy and the right to an effective legal remedy. The Court also ordered that Serbia pay immaterial damages and see that the mother and child can establish contact.

Key words: *European Court of Human Rights. Right to a procedure of a reasonable duration. Right to privacy. Right to an effective legal remedy. The V.A.M. Case.*